

14. <http://credo-new.narod.ru> (Социокультурные и политические проблемы глобального развития).

15. www.rusk.ru (Новый этап глобализации).

Стаття надійшла до редакції 02.06.2008.

УДК 339.137.2:005.44

С. Ю. Пахомов, доцент кафедри
міжнародного менеджменту,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ВЕКТОРИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТА ЇХ ЗМІНИ В СУЧАСНОМУ ГЛОБАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Поняття глобалізації одержало розповсюдження з 80-х років, хоч саме явище, як те що відбулось, відноситься до років 70-х. Вважається, що вперше використав цей термін у своїх працях американський соціолог Р. Робертсон. Вихід низки його статей завершився виданням книги під назвою «Глобалізація».

За суто зовнішніми, поверхневими ознаками глобалізація представлена виробництвом, що набуває всесвітніх масштабів у своїх єдиних принципах і підходах; безмежною, в порівнянні з попереднім періодом, відкритістю світу; домінуванням фінансів над виробництвом і стрімкою всесвітньою фінансовою інтеграцією, інформаційною революцією та Інтернетом. Ця всесвітня мережа зростає фантастичними темпами; широким і майже повсюдним визнанням на планетарному просторі в якості базових цінностей демократії, прав людини, неприйняття агресії, гноблення, геноциду і т. д.

Внаслідок якби-то затверджується розуміння глобалізації як системного геоекономічного, геополітичного і геогуманітарного явища, що впливає на всі сторони життя. При цьому характерною рисою глобалізації є всеохоплююче включення в цей процес усіх країн світу.

При більш поглибленому аналізі глобалізації виявляється відповідність її становлення і розвитку в часі зі вступом країн світового авангарду в початкову фазу постіндустріалізму. Напевно в цьому співпадінні, що є досягненням країн високо розвинутих, і цілковитій відсутності цієї стадії розвитку у біль-

шості країн світу і криються ризики глобалізації. До наслідків цієї асиметрії світового розвитку можна віднести болючі дисбаланси, кризи, екологічні катастрофи і, навіть, тероризм і всесвітній антиглобалізм. Хоча при цьому треба визнати, що глобалізація без здобутків Західного світу у вигляді інформаційних і комунікаційних технологічних досягнень була б неможлива.

Базові фактори глобалізації хоч і є вирішальними в формуванні її процесів, однак глобалізація не могла б відбутися без допомоги економічної та політичної влади у вигляді урядів (особливо урядів Великої сімки) і, по суті, підлеглим їм інституцій, а саме — Міжнародного валютного фонду, Світового Банку і Всесвітньої торговельної організації. Ці організації створювали механізми дерегулювання світової економіки, починаючи з фінансів, здійснювали лібералізацію світової торгівлі, провадили політику, спрямовану на приватизацію суспільного сектору (часто за безцінь західним інвесторам). Відповідна політика здійснювалась Сполученими Штатами з 70-х років; з початку 80-х одержала розповсюдження в Європейському Співтоваристві, а потім стала домінуючою в більшості країн світу. Ці фактори зовнішнього впливу не тільки різноманітні, але й мають різну природу. З позиції їх класифікації можна виділити певні вектори їх впливу на світову економіку в напрямку її глобалізації.

По-перше — це напрямок забезпечення панування певної ідеології, що має визначені теоретично-концептуальні засади. Стосовно сучасного етапу глобалізації переважно це є ідеологією неолібералізму з практикою монетаризму.

По-друге — це підтримка великого бізнесу та, особливо, ТНК.

По-третє — інституційне облаштування світового простору.

По-четверте — це розгортання реформаторських проєктів планетарного масштабу.

Активний вплив головних світових гравців та їх стратегій на формування і прискорення процесів глобалізації, що накладається на об'єктивні тенденції, суттєво трансформує все середовище людського існування.

Нові можливості, що відкриваються на ґрунті глобалізації перед людством, не зводяться до інформаційного комфорту і розповсюдження побутових благ.

Глобалізація робить потенційно досяжними для людства в цілому планетарної культури, науки і техніки. З'явилась можливість активізувати використання ресурсів у планетарному масштабі. Розширився асортимент і якість товарів; з'явилися нові

можливості та простори розкриття і реалізації людських здібностей.

Але ж, пульсуючий «географічний» ефект, закладений в глобалізацію її природою і суспільною сутністю, формує надзвичайне благополуччя на одному і бідність на іншому полюсі. Комфортність і безмежна свобода одних мирно уживається поруч з новими видами рабства і работоргівлею; панування на планеті високих демократичних цінностей мирно співіснує з масштабним вандалізмом, замість відновлення і поліпшення природи — її знищення; інтелектуалізація праці і підвищення ролі знань реалізується на фоні масової особистої деградації та бездуховності і т. п.

Фактори, що формують вищевказані та інші протиріччя, різноманітні. Але головною причиною є однополюсність глобалізації, її західноцентризм, що передбачає наявність периферії. Процеси стратегічної транснаціоналізації, хоч і є явищем вторинним, швидко і агресивно розмивають національні кордони і переносять свою капіталістичну сутність на транснаціональну арену. Це призвело до зручного для них структурування урядів, людських мас, ресурсів та інформації, а також їх координацію і диверсифікацію незалежно від національних кордонів.

Особливо вражаючим виявився процес транснаціоналізації ТНК, що в найкоротші терміни розгорнулись на планетарному просторі мережевими структурами. В основі їх успіху лежала конкуренція, що на відміну від звичайного її сприйняття, була надзвичайно підсилена підтримкою материнських держав, знакових фігур, міжнародних організацій, ЗМІ і т. п. При цьому в світовій економіці ключовим стає корпоративний капітал, що формує якісно новий і відмінний глобальний ринок. Суттєвою рисою цього капіталу став перехід до ринку, де господарює не покупець, а транскорпоративний суб'єкт, що жорстко пропонує йому певну систему потреб і свідомо маніпулює покупцями різного гатунку. З'являється свого роду ринковий тоталітаризм, що поєднує владу ринку, капіталу і корпоративних структур в єдиний механізм підпорядкування, що ховає тотальну гегемонію капіталу під впливом вільної конкуренції.

В генезисі цього феномену — зміна в природі суспільного розподілу праці, що пов'язане з розвитком глобального усупільнення під впливом інформаційних технологій. Замість автономної структури у вигляді окремих виробників приходить єдина мережева структура, в якій інформація і стандарти поєднуються в єдине ланцюгове виробництво.

У такому ринку на місце відособлених приватних виробників приходить тотальна влада транснаціональних корпорацій, яка при цьому породжує лише видимість розквіту дрібного бізнесу. В цьому вільному, на перший погляд, середовищі як раз і панує тотальна влада ТНК.

Сьогодні пройшли часи, коли штаб-квартира напряму керувала іноземними філіями і мала місце вільна, традиційна конкуренція. Перехід до зростаючого значення мереж відображає той факт, що корпоративне управління транснаціональними мережами перейшло до таких форм, що надають філіям (в обмін на ринкову свободу автономних виробників) високу ступінь свободи. Субконтрактні відносини і франчайзинг закріплюють владу ТНК над дрібними підприємцями.

Інформаційну революцію в своїх інтересах використовують і великі і маленькі компанії, що мінімізують свої витрати, продають свою продукцію по всьому світу через відомі рекламні і торгові компанії. Весь цей позитив суттєво нівелюється тим, що менш успішні країни не встигають вводити обмеження щодо доступу іноземних компаній у найбільш вразливі та важливі сфери своїх економік.

Суттєва інституціоналізація планетарного простору значно вплинула на світову виробничу діяльність, посилила можливості збільшення прибутків. Це відбулось, у першу чергу, за рахунок транснаціональної активності як у розвинутих, так і в слаборозвинутих країнах, в тому числі за рахунок їх спеціалізації та, відповідно, вдосконалення всієї системи міжнародного розподілу праці. Спеціалізація ж окремих країн у результаті цих трансформацій стала «підганятись» під глобально диверсифіковану конкурентоспроможність. Причому така ситуація не може бути постійною, вона змінюється в першу чергу під впливом винаходів нових технологій. Відповідно, міжнародні моделі конкурентоспроможності теж час від часу змінюються і економічні агенти будь-якої країни змушені постійно перерозподіляти ресурси у відповідності із викликами торгівлі. При цьому сама торгівля стає вагомим фактором структурних змін.

Країни, навіть розвинені, не можуть бути конкурентоспроможними за всіма напрямками. Зростання частки експорту водночас з конкурентним зниженням цін призводить до ліквідації цілих галузей економіки. Навіть США в умовах відкритої торгівлі втратили конкурентні переваги в ряді галузей (автомобільна і т. д.).

У цілому, і сьогодні високорозвинені країни зберегли конкурентні переваги при спеціалізації на товарах, що потребують високих технологій і висококваліфікованої праці, в той же час як нові розвинені країни успішно розвиваються, розширяючи експорт товарів, що потребують менш кваліфікованої праці та зарплатні. З цієї ж причини з економічних структур розвинених країн зникає виробництво багатьох традиційних товарів і виробів. Але це, як правило, не можна розцінювати як втрату ними конкурентоспроможності. Це, перш за все, треба розглядати як раціоналізацію і вдосконалення світового поділу праці.

Стратифікація є вже вторинним проявом глобалізації. І саме цей феномен благополуччя, з одного боку, і перерозподілу з іншого залишає мільярди людей у злиднях. Саме стратифікація породжує запитання, актуальне ще в час Ж. Фур'є — вирішити, яким чином передати продукти з переповнених складів мільйонам людей (а тепер уже мільярдам!). Саме через процеси стратифікації сформувалась планетарна конструкція, в межах якої розрив між багатством і бідністю не тільки не долається, але й зростає. І це є джерелом не тільки проблем у країнах слаборозвинутих. Ті успішні країни, що привласнюють лівову частку світових багатств, що є одним з досягнень глобалізації, теж стають жертвами розбалансування і порушення природного середовища, захлинаючись потоками мігрантів — маргіналів і зростаючих хвиль тероризму, що підриває переваги Заходу і формує протистояння світів.

Людство, звичайно ж, є цим занепокоєним. Так, саме в успішних країнах зародився антиглобалізм — рух, який охопив вже мільйони людей проти негативних наслідків глобалізму. Виявляється, що за період розвитку глобалізації людство, позбавлене звичних механізмів і національно-державних можливостей традиційної безпеки, програто за короткий термін війну з геноцидом (особливо в Африці), війну з наркотиками, війну з тероризмом, з глобальною бідністю, епідеміями, з оздоровленням природного середовища і багато іншого, що лише «висвітлюється».

Треба погодитися, що в цих умовах проблема обмеження негативних сторін глобалізації стає надзадачею як проблема виживання людства на планеті.

Стаття надійшла до редакції 4.06.2008.